

Liudmyla Koval, Kristina Petryk
Людмила Коваль, Крістіна Петрик

PEDAGOGY OF PARTNERSHIP IN THE COORDINATES OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING MODERNIZATION

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА В КООРДИНАТАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

The purpose of the article is to reveal the pedagogical conditions of modernizing the future primary school teachers' professional training for the implementation of the partnership pedagogy ideas.

Methodology. In today's realities, the basis for changes is the implementation of the New Ukrainian School Conception, where pedagogy of partnership between all participants of the educational process, which is based on the principles of humanism, tolerance, and child-centeredness, becomes of great importance. A number of theoretical generalizations of different pedagogical practices, such as «pedagogy of tolerance», «pedagogy of cooperation», «pedagogy of success», «pedagogy of a dialogue», are considered as varieties of pedagogy of partnership.

In the process of the research a set of methods was used: theoretical analysis of psychological and pedagogical literature in order to clarify the state and prospects of the outlined problem; synthesis and generalization – to theoretically ground the actuality of the problem studied and define the conceptual apparatus; pedagogical experiment – to introduce the pedagogical conditions for the development of the future teachers' professional training to implement the partnership pedagogy ideas in primary school.

The scientific novelty of the research. The article highlights the pedagogical conditions of modernizing the future primary school teachers' professional training on the basis of the implementation of the partnership pedagogy ideas, including the following: teachers' professional identity formation; a student-centered environment creation while studying at higher educational institutions; students' reflective position activation.

Conclusions. The outlined pedagogical conditions under which future primary school teachers are trained to implement the partnership pedagogy ideas are the only set of optimal organizational and pedagogical factors that can improve the educational process in higher educational institutions, promote the comprehensive development of students' personality, their cognitive activity, direct future primary school teachers to further pedagogical research.

Key words: future primary school teachers' training, pedagogy of partnership, professional identity, pedagogy of success, student-centered environment.

Мета статті – розкрити педагогічні умови модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства.

Методологічна основа. У сучасних реаліях основою для змін є впровадження ідей Концепції Нової української школи, де великого значення набуває педагогіка партнерства між усіма учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на принципах гуманізму, толерантності, дитиноцентризму. Різновидами педагогіки партнерства вважають низку теоретичних узагальнень різних педагогічних практик, зокрема «педагогіку толерантності», «педагогіку співробітництва», «педагогіку успіху», «педагогіку діалогу».

У процесі дослідження використано комплекс методів: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури задля з'ясування стану та перспектив окресленої проблеми; синтез і узагальнення – для теоретичного обґрунтування актуальності досліджуваного питання та визначення понятійного апарату; педагогічний експеримент – для впровадження педагогічних умов розвитку професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації ідей педагогіки партнерства в початковій школі.

Наукова новизна. У статті висвітлюються педагогічні умови модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на основі реалізації ідей педагогіки партнерства, серед яких: формування професійної ідентичності педагогів; створення студентоцентрованого середовища під час навчання в закладах вищої освіти; активізація рефлексивної позиції студентів.

Висновки. Визначені педагогічні умови, за яких здійснюється підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства, є єдиним комплексом оптимальних організаційних і педагогічних факторів, спроможних поліпшити освітній процес у закладах вищої освіти, сприяти всебічному розвитку особистості студентів, їх пізнавальній активності, спрямовувати майбутніх учителів початкової школи до подальших педагогічних пошуків.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів початкової школи, педагогіка партнерства, професійна ідентичність, педагогіка успіху, студентоцентроване середовище.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Освіта України потребує докорінних змін, що будуть визначати на роки вперед майбутнє нашої держави. Наважитися на них, досить складно, не кажучи вже про те, щоб взятися за їх реалізацію. Будь-які зміни несуть ризики невизначеності за кінцевий результат. Але застигнути в розвитку й часі ще страшніше, оскільки зупинка, насправді, буде означати рух назад. У сучасних реаліях основою для змін є впровадження ідей Концепції Нової української школи. У цьому документі великого значення набуває педагогіка партнерства між усіма учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на принципах дитиноцентризму і творчого підходу до розвитку особистості. Її метою є створення нового гуманного суспільства, усвідомлення учнями того, що знання потрібні найперше для них самих, а не для вчителя чи батьків. Нова система освіти має бути наповнена атмосферою спокою та довіри: учні довіряють педагогам, педагоги їм; батьки довіряють школі, школа довіряє батькам, а далі ця довіра розповсюджується і на суспільство.

У контексті впровадження ідей педагогіки партнерства, вже на етапі підготовки майбутніх учителів початкової школи, надзвичайно важливо навчити їх поважати кожну дитину без винятку, а не тільки найздібніших та найактивніших. Особливе значення надається створенню освітнього середовища, яке б перетворювало навчання на яскравий елемент життя молодшого школяра, де його думка може відрізнитися від міркувань педагога, що цілком нормально.

Разом з тим студенти мають усвідомлювати, що сучасний вчитель Нової української школи повинен прагнути постійно змінюватися, а патріотична спрямованість на педагогічну діяльність бути основою його життєдіяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Оскільки наше дослідження присвячене підготовці майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства, спробуємо розкрити координати модернізації цього процесу.

Різновидами педагогіки партнерства вважають низку теоретичних узагальнень різних педагогічних практик, зокрема «педагогіку толерантності» (О. Безкоровайна, Н. Бирко, Ю. Тодоровцева), «педагогіку співробітництва» (Н. Бібік, Л. Коваль, Я. Кодлюк, О. Савченко), «педагогіку успіху» (В. Калошин), «педагогіку діалогу» (М. Бахтін, Б. Бенкеті, В. Біблер, Ш. Вонг, І. Глазкова).

Напряму у гуманістичній педагогіці, в якому наголошується на пріоритетності дотримання принципу толерантності, називають «педагогікою толерантності». Саму ж толерантність тлумачать як комплексну особистісну якість, що цілеспрямовано формується в освітньому процесі, передбачає шанобливе ставлення до іншого під час спілкування, ґрунтується на моральних принципах; здатності бачити в іншому повноцінну гідну особистість з її індивідуальністю та неповторністю; готовності до критичного ставлення до себе для подальшого самовдосконалення. Виходячи з цих особливостей, педагогіку толерантності часто називають педагогікою третього тисячоліття (О. Безкоровайна), концептуальною основою професійної діяльності (Ю. Тодоровцева) та розглядають у поєднанні з такими конструктами як «педагогіка співробітництва», «педагогіка успіху», «педагогіка діалогу».

«Педагогіка співробітництва» – це рух за оновлення школи, педагогічна технологія, основними положеннями якої є: навчання без примусу; ідея переборення пізнавальних ускладнень у колективній творчій діяльності; об'єднання кількох навчальних тем матеріалу в окремі блоки; використання

опор; методика «занурення»; самоаналіз (індивідуальне і колективне підведення результатів діяльності учнів); вільний вибір (використання вчителем на свій розсуд навчального часу для кращого засвоєння навчального матеріалу), створення інтелектуального фону освітнього середовища; методика випереджального та диференційованого навчання; постановка значущих цілей; колективна творча виховна діяльність (самоврядування); самовизначення; ідея життєтворчості; залучення батьків тощо [5, с. 97].

«Педагогіка успіху» є специфічною взаємодією учасників освітнього процесу, коли «очікування радості мають пронизувати все життя учня». Тому головний зміст діяльності вчителя полягає в тому, щоб створити кожному вихованцеві ситуацію успіху. Кожен педагог має бути орієнтованим на успіх, тому що тільки той, хто відчуває впевненість у своїй особистісній і професійній компетентності, може бути джерелом успіху для учнів.

Педагогіка діалогу (технологія «діалогу культур») ґрунтується на діалогічних засадах та передбачає вільне спілкування з педагогами, молодшими і старшими товаришами; усвідомлення важливості творчої взаємодії усіх учасників освітнього процесу, адже саме діалогічність є орієнтацією на суб'єкт-суб'єктні відносини, а сам діалог виступає ефективною формою побудови взаємодії учнів.

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи; це взаємна повага до особистості; педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина. Основна парадигма педагогіки партнерства – становлення людини, її духовності, індивідуальності, толерантної позиції, її самотворення, самопрограмування [5].

Отже, сучасні наукові розвідки свідчать, що питання впровадження різних аспектів педагогіки партнерства тісно пов'язано з ідеями співробітництва, створення ситуацій успіху, організації творчої діалогічної взаємодії, пріоритетності дотримання принципу толерантності, де важливою є здатність педагога виявляти толерантну поведінку та культивувати її в молодших школярів, і зумовлює актуальність обраної нами проблеми.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та експериментального дослідження. Для реалізації мети дослідження використано комплекс методів: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури задля з'ясування стану та перспектив окресленої проблеми; синтез і узагальнення – для теоретичного обґрунтування актуальності досліджуваного питання та визначення понятійного апарату; педагогічний експеримент – для впровадження педагогічних умов розвитку

професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації ідей педагогіки партнерства в початковій школі.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити педагогічні умови модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розкриємо педагогічні умови цього процесу більш детально.

Тож першою педагогічною умовою ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства є формування їх професійної ідентичності.

На сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти відбувається зміна пріоритетів з формування знань, умінь, навичок та здібностей до особистісного зростання, здатності осмислити цінності орієнтації обраної професії, розвитку суб'єктності. Становлення майбутнього вчителя початкової школи як фахівця нової генерації вимагає сформованості в нього професійної ідентичності.

Питаннями розвитку професійної ідентичності майбутніх фахівців займалися В. Дундюк, З. Курлянд, О. Романишина, Н. Тавровецької та ін. Так, поняття «ідентичність» трактується як: почуття неперервності свого буття як сутності, відмінної від усіх інших; результат активного процесу, який відображає уявлення суб'єкта про себе, власний шлях розвитку; психологічне усвідомлення свого Я, що характеризується суб'єктивним відчуттям власної самотожності й цілісності [6, с. 169].

У ґрунтовному дослідженні теоретичних і методичних засад розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів О. Романишина визначає цей феномен як сукупність емоційно-поведінкового та когнітивного уявлення особистості про власні педагогічні можливості, здібності, співвідношення вимог навколишнього середовища з реальною можливістю відповідати їм у процесі професійного розвитку [7, с. 254].

Дослідниця виокремлює спектр чинників, які умовно можна поділити на дві великі групи, тісно пов'язані між собою: внутрішні (особистісні) та зовнішні (соціальні). До внутрішніх віднесено систему цінностей, норм і правил, яких дотримується особистість, її життєві цілі; до зовнішніх – систему суспільних стереотипів й установок, зокрема про престижність чи не престижність педагогічної професії, затребуваності фахівців на ринку праці, перспективності їх працевлаштування тощо. Зв'язок внутрішніх і зовнішніх факторів проявляється в тому, що зовнішні чинники впливають на цілі й цінності особистості, зокрема й педагогічні.

Саме в цьому аспекті вивчення професійної ідентичності пов'язане з проблемами особистісного та професійного самовизначення, становлення, вивчення уявлень про життєвий успіх [7, с. 256].

Формування структурних компонентів професійної ідентичності відбувається під час: формування Я-образу, Я-концепції; професійної підготовки у ЗВО (становлення позитивного образу професії та професійного ідеалу); професійної діяльності (розвитку образу «Я-професіонал» і професійної кар'єри), що свідчить про цілісність та безперервність цього процесу протягом усього свідомого життя людини [4].

Таким чином, формування професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи в контексті реалізації ідей педагогіки партнерства передбачає розуміння ціннісного ставлення до педагогічної професії (усвідомлення власних можливостей (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до себе та інших).

Другою педагогічною умовою ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства є створення студентоцентрованого середовища.

Висвітлення проблеми студентоцентрованого середовища в закладах вищої освіти, особливостей його організації присвячені дослідження С. Сисоевої, Л. Хоружої, О. Ярошинської та ін. Науковці розглядають його як частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх процесів (Н. Крилова); систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку (В. Ясвін); багатоструктурну систему взаємодії учнів і педагогів (В. Лебедева, В. Панов, Н. Поліванова, В. Рубцов та ін.). Цікавою є думка А. Цимбалару, яка порівнює поняття «студентоцентроване середовище» з конструктом «освітній простір», що є значно ширшим. Тобто «освітній простір» є спеціально організованим педагогічним середовищем як структурованої системи педагогічних факторів та умов їх освоєння особистістю у процесі її становлення [10, с. 42].

Сучасне студентоцентроване середовище потребує суб'єкт-суб'єктного типу взаємодії, що ґрунтується на принципах діалогічного спілкування. Ядром навчального діалогу, як зазначає І. Глазкова, є рівноправність позицій: повага викладача до думок і вчинків студента, вміння бачити в ньому активного учасника освітнього процесу та забезпечувати реалізацію цієї ролі [1].

На необхідності створення психоемоційного комфорту та ситуацій успіху як передумов здоров'язберігального студентоцентрованого середовища у закладах вищої освіти, наголошує А. Крамаренко. На її думку, ситуація успіху виникає тоді, коли позитивні

емоційні переживання збігаються з очікуваннями студента або перевершують їх, що стимулює мотивацію діяльності, прагнення стати кращим, змінюючи ставлення до майбутньої професії й свого місця в ній [3, с. 117].

Важлива роль у студентоцентрованому освітньому середовищі, як стверджує Т. Суценко, відводиться викладачу, який виступає посередником, «модератором» між студентами та навчальним матеріалом. Вчена наголошує на необхідності створення ситуації успіху, що стає точкою відліку для змін у взаєминах з оточенням, для дальшого руху студентів угору сходинками розвитку особистості [9, с. 18].

Принагідно зазначимо, що підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства передбачає створення такого студентоцентрованого середовища, яке формує творчі діалогічні взаємини, що виникають не тільки між викладачем і студентами, але й між самими студентами – це спілкування, у якому вони усвідомлюють себе суб'єктами спільної діяльності.

Третьою педагогічною умовою ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства є активізація їх рефлексивної позиції. Питання рефлексивної позиції привертало увагу багатьох дослідників (Г. Дегтяр, Н. Кічук, А. Лозенко, М. Марусинець, О. Савченко, С. Стрілець, І. Ульянич та ін.) і розглядалося ними як невід'ємна властивість нового педагогічного мислення, що виявляється в застосуванні теоретичних знань до конкретних ситуацій та формуванні самооцінки. Без рефлексивного відпрацювання професійні предметні знання, з яких складаються цілісні смислові концепти, є немовби «розсипаними» у свідомості, що не дозволяє стати їм безпосереднім керівництвом до дії. Тобто постійне рефлексивне переосмислення набутої теоретичної бази з позицій щоденного вирішення практичних педагогічних завдань забезпечує компетентність учителя [8].

Рефлексивну позицію особистості з психолого-педагогічного погляду Н. Кічук пояснює як поєднання декількох компонентів: інформаційного (усвідомлення суб'єктом власної рефлексивної активності), інструментального (рефлексивні вміння), оцінно-мотиваційного (здібності суб'єкта до прогнозування подій власної життєдіяльності) та поведінкового (когнітивно-стильові властивості рефлексивної діяльності). Ці елементи здійснюють мобілізацію операційних і поведінкових ресурсів особистості та забезпечують організацію відповідних дій і контроль [2].

Рефлексивна позиція розглядається як настанова у ставленні до самого себе, власних можливостей, соціальної значущості;

виражається у самоповазі, прагненні підвищити самооцінку і соціальний статус. Для того щоб набутися рефлексивної позиції, майбутньому вчителю початкової школи необхідно навчитися усвідомлювати мету власної діяльності та дати відповіді на запитання: «Що я роблю?» (гармонійний внутрішній світ); «Як я це зроблю?» (виховання працелюбності); «Як зробити, щоб не нашкодити?» (толерантне ставлення до вихованців); «Як буде, якщо я...?» (гнучкість професійної позиції); «Чому або навіщо я це роблю?» (смыслотворча діяльність вчителя). Педагог, який намагається у такий спосіб мислити або рефлексувати, завжди усвідомлює мету професійної діяльності, а також визначає ланцюжок послідовних завдань для виконання, що сприяють її досягненню [4].

Отже, модернізація освітнього простору початкової школи побудованого на засадах педагогіки партнерства спрямовує майбутнього вчителя на постійне самовдосконалення, саморозвиток та самооцінку власних досягнень. Активізація рефлексивної позиції педагога забезпечує успішне подолання професійних проблем за допомогою мисленневих операцій (усвідомлення, аналіз, переосмислення), та виявляється у здатності студентів до інноваційної діяльності, сприяє розвитку нового педагогічного мислення, виступає основним механізмом усвідомлення професійних успіхів та допомагає визначати подальші перспективи своїх педагогічних задумів.

Сучасний вектор розвитку професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації ідей педагогіки партнерства в початковій школі спрямовувався в процесі експериментального дослідження на впровадження зазначених вище педагогічних умов, що відбувалося в три етапи (адаптації, інтенсифікації та ідентифікації).

Перший етап (адаптації) експерименту передбачав формування у студентів ціннісно-мотиваційного компонента готовності до реалізації ідей педагогіки партнерства під час вивчення дисципліни «Дидактика», зміст якої було оновлено відповідно до дослідної програми. Для цього використовувалися проблемно-дослідні лекції контекстного типу, лекція діалог, бінарні лекції та ін. Під час проведення лекцій різних видів студенти вчилися активно співпрацювати, залучалися до діалогічної та полілогічної форм комунікації, колективної творчої діяльності, що спонукало їх до свідомого прийняття себе в ролі педагога як особистості, здатної до роботи в умовах варіативності початкової освіти.

Метою другого етапу (інтенсифікації) педагогічного експерименту було формування в майбутніх учителів початкової школи змістовно-процесуального компонента

готовності до реалізації ідей педагогіки партнерства (фахові дисципліни «Методика навчання української мови» та «Методика навчання літературного читання»).

Цей етап спрямовувався на оволодіння студентами досвідом здійснювати мікророзкладання на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії учнів, а також уміннями моделювати сучасний урок на ідеях педагогіки партнерства. Така діяльність сприяла формуванню здатності співпрацювати в парах, групах, дотримуватися правил командної роботи, налагоджувати толерантні відносини, підтримувати діалог.

Третій етап (ідентифікації) передбачав становлення в майбутніх учителів початкової школи особистісно-рефлексивного компонента готовності до впровадження різних аспектів педагогіки партнерства та збігався з організацією виробничої (стажистської) практики. Професійному зростанню майбутніх педагогів сприяла їх участь у вебінарах, конференціях; використання ними ресурсів методичних інтернет-порталів, освітніх платформ тощо.

Особливість цього етапу полягала в тому, що студенти мали змогу працювати дистанційно з використанням різноманітних програмних засобів та мережеских ресурсів, що забезпечили високу інформаційну насиченість і активність усіх учасників у режимі реального часу; ділитися досвідом впровадження ідей дитиноцентризму, співпраці, інтерактивної навчальної взаємодії учнів; здійснювати вільне, відверте обговорення проблемних питань у формі діалогу. Майбутні педагоги вчилися моделювати та проводити уроки з урахуванням ідей педагогіки партнерства в освітньому процесі початкової школи, що сприяло їх саморозвитку та самовдосконаленню.

На всіх етапах педагогічного експерименту впроваджено систему інтерактивно-фахових завдань, яку представлено двома групами (дидактичні та методичні).

Дидактичні інтерактивно-фахові завдання пропонувалися майбутнім учителям початкової школи з метою усвідомлення особливостей професійної діяльності в умовах Нової української школи, значущості впровадження ідей дитиноцентризму, гуманізму, толерантності, партнерства та співпраці.

Методичні інтерактивно-фахові завдання виконувалися студентами для оволодіння спочатку вміннями здійснювати мікророзкладання на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії учнів, а потім здатністю моделювати, проводити та аналізувати уроки з урахуванням ідей педагогіки партнерства.

Отже, включення системи інтерактивно-фахових завдань до змісту експериментального навчання дозволило сформуванню готовності майбутніх учителів початкової

школи до реалізації ідей педагогіки партнерства.

Наведемо приклади інтерактивно-фахових завдань, які застосовувалися у роботі зі студентами експериментальних груп.

1. Як Ви розумієте конструкт «педагогіка партнерства»? Обговоріть свої міркування з одногрупниками, дайте слухні поради одне одному щодо ефективності такого виду взаємодії.

2. Уявіть, що Ви вчитель початкової школи і маєте провести урок української мови в 3 класі, використовуючи ідеї співпраці. Змодельуйте фрагмент такого уроку, де продемонструєте налагодження партнерських стосунків між учнями. Тему уроку визначте самостійно.

3. «Валіза професійних труднощів» – завдання, спрямоване на роботу в малих групах, передбачало спільну діяльність: запишіть на окремому аркуші ті труднощі, страхи, проблеми, з якими ви стикалися у роботі з учнями чи з адміністрацією. Обговоріть їх з колегами, викладачем, підготуйте виступ-презентацію на основі власного досвіду.

4. Відвідайте урок української мови в 2 класі сучасної початкової школи, який проводить досвідчений учитель-практик. Визначте, які форми й методи були використані для реалізації ідей педагогіки партнерства. Змодельуйте подібний урок, але на іншу тему.

5. Змодельуйте та проведіть урок української мови та читання в 1 класі за програмою

О. Савченко або Р. Шияна (на вибір), втілюючи ключові ідеї педагогіки партнерства та застосовуючи дієві способи налагодження творчої співпраці між учнями.

Як підсумок, експериментальне навчання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства ґрунтувалося на постійній взаємодії студентів між собою та викладачем, характеризувалося високим рівнем відповідальності за власні дії, висновки, а також передбачало активізацію партнерських стосунків.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Визначені педагогічні умови, за яких здійснюється підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства, є єдиним комплексом оптимальних організаційних і педагогічних факторів, спроможних поліпшити освітній процес у закладах вищої освіти, сприяти всебічному розвитку особистості студентів, їх пізнавальній активності, спрямовувати майбутніх учителів початкової школи до подальших педагогічних пошуків.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні проблем підготовки майбутніх учителів початкової школи як агентів змін, здатних взаємодіяти в різних фокус-групах на засадах педагогіки партнерства, толерантності та мобільності.

Список використаних джерел

1. Глазкова І. Я. Навчальний діалог у професійній діяльності майбутнього вчителя : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2007. 187 с.
2. Кічук Н. Підготовленість фахівця до професійної рефлексії у діяльності як параметр його конкурентоздатності. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогічні науки*. Одеса, 2019. Вип. 3 (128). С. 15–19.
3. Крамаренко А. М. Гуманістично зорієнтована підготовка майбутніх учителів початкової школи : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 190 с.
4. Марусинець М. М. Рефлексивна парадигма в координатах модернізації підготовки психологів. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2016. № 10. С. 82–87.
5. Нова українська школа: поради для вчителя : навч.-метод. посіб. рек. МОН України / авт. кол.: Р. Б. Шиян, Н. З. Софій, О. В. Онопрієнко та ін. ; за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
6. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти : уклад. С. О. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Нічкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
7. Романишина О. Я. Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 482 с.
8. Стрілець С. І. Інновації у вищій педагогічній освіті: теорія і практика : навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. Чернівці : Видавець Лозовий В. М., 2015. 544 с.
9. Сущенко Т. І. Викладач і викладання в добу пріоритету особистості. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. Дніпропетровськ, 2011. № 1 (1). С. 14–22.
10. Цимбалару А. Д. Педагогічне проектування освітнього простору в школі І ступеня: теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2013. 692 с.

References

1. Hlazkova, I. Ya. (2007). Navchalnyi dialoh u profesiinii diialnosti maibutnoho vchytelia [Educational dialogue in the professional activity of the future teacher]. Donetsk, Ukraine : Yuho-Vostok.
2. Kichuk, N. (2019). Pidhotovlenist fakhivtsia do profesiinoi refleksii u diialnosti yak parametr yoho konkurentozdatnosti [Preparedness of a specialist for professional reflection in activity as a parameter of his competitiveness]. *Naukovyi visnyk Pivdennoукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія : Педагогічні науки – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky. Series: Pedagogical sciences*, 3 (128), 15–19.
3. Kramarenko, A. M. (2008). Humanistychno zorientovana pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Humanistically oriented training of future primary school teachers]. Donetsk, Ukraine : Yuho-Vostok.
4. Marusynets, M. M. (2016). Refleksyivna paradyhma v koordynatakh modernizatsii pidhotovky psykholohiv [Reflexive paradigm in the coordinates of modernization of training of psychologists]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 10, 82–87.
5. Nova ukrainska shkola : poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a guide for teachers]. (2019). N. M. Bibik (Ed.). Kyiv, Ukraine : Litera LTD.
6. Profesiina osvita : slovnyk [Vocational education: a dictionary]. (2000). N. H. Nychkalo (Ed.). Kyiv, Ukraine : Vyshcha shkola, 2000.
7. Romanyshyna, O. Ya. (2016). Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia profesiinoi identychnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy informatsiinykh tekhnolohii [Theoretical and methodical bases of formation of professional identity of future teachers by means of information technologies]. *Doctor's thesis*. Ternopil, Ukraine.
8. Strilets, S. I. (2015). Innovatsii u vyshchii pedahohichnii osviti : teoriia i praktyka [Innovations in higher pedagogical education: theory and practice]. Chernihiv, Ukraine : Vydavets Lozovyi V. M.
9. Sushchenko, T. I. (2011). Vykladach i vykladannia v dobu priorytetu osobystosti [Teacher and teaching in the days of personal priority]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu ekonomiky ta prava imeni Alfreda Nobelia. Serii : Pedahohika i psykholohiia – Bulletin of Dnipropetrovsk University of Economics and Law named after Alfred Nobel. Series: Pedagogy and psychology*, 1 (1), 14–22.
10. Tsymbalaru, A. D. (2013). Pedahohichne proektuvannia osvitnoho prostoru v shkoli I stupenia : teoriia i praktyka [Pedagogical design of educational space in the school of the first degree: theory and practice]. Kyiv, Ukraine : Pedahohichna dumka.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020

Koval L.

ORCID 0000-0002-2935-8722

Researcher ID: V-4815-2018

Doctor of Pedagogical Sciences (Ed. D.), Professor,
Dean of the Faculty of Psychological and
Pedagogical Education and Arts,
Berdiansk State Pedagogical University
(Berdiansk, Ukraine)

E-mail: kovalludmila36@gmail.com

Коваль Л.

ORCID 0000-0002-2935-8722

Researcher ID: V-4815-2018

докторка педагогічних наук, професорка,
декан факультету психолого-педагогічної
освіти та мистецтв,
Бердянський державний педагогічний університет
(Бердянськ, Україна)

E-mail: kovalludmila36@gmail.com

Petryk K.

ORCID 0000-0003-0615-5217

ResearcherID: AAL-2238-2020

Dispatcher of the Faculty of Psychological and
Pedagogical Education and Arts,
Berdiansk State Pedagogical University
(Berdiansk, Ukraine)

E-mail: pertykk1510@ukr.net

Петрик К.

ORCID 0000-0003-0615-5217

ResearcherID: AAL-2238-2020

диспетчерка факультету
психолого-педагогічної освіти та мистецтв,
Бердянський державний педагогічний університет
(Бердянськ, Україна)

E-mail: pertykk1510@ukr.net